THE KARAMAZOVS – HORIA LOVINESCU'S REWRITING OF DOSTOIEVSKI'S THE BROTHERS KARAMAZOV

Alin Serafim Ştefănuţ
PhD. Student, University of Oradea

Abstract: Dostoievski is an alive presence in Horia Lovinescu's life and writing turning into an"obsession" as the Romanian playwright used to say in his interviews. The Karamazovs represents the very embodiment of this strong connection between these two different writers. The interior avatars of some of Horia Lovinescu's characters track their origins back to the destinies brought to life by the Russian novelist. Placed under the sign of moral nihilism, the characters from The Karamazovs strive to find a meaning for their mere existence. Confronted with the demon, the characters deepen in interrogations. A question leads to another one and the answers are most of the time suspended and unreachable. In lack of certitudes, the existence takes the aspect of a quest for personal truth.

Keywords: drama, existence, otherness, communism, demon

Apelul la universul schiţat de Dostoievski în romanele sale reprezintă, pentru dramaturgul Horia Lovinescu, o constantă existenţială ce precede actul creator propriu-zis. Debutul autorului *Morţii unui artist* în dramaturgie se produce în 1953, anul morţii lui Stalin, cu piesa *Lumina de la Ulmi*, însă se pot regăsi mărturii potrivit cărora scriitorul rus a fost o prezenţă vie în orizontul dramaturgului român cu mult înainte de acest debut care, de altfel, este profund marcat de proletcultism şi nicidecum de avatarurile personajelor sau de atmosfera romanelor lui Dostoievski. Sriitorul rus va fi menţionat în mod explicit în cadrul unei creaţii dramatice a lui Horia Lovinescu odată cu cea de-a doua piesă, *Citadela sfărâmată*, cuplul Matei – Petru fiind o reiterare parţială a destinelor fraţilor Karamazov într-un alt context socio-istoric. Plasaţi sub cupola tragismului generalizat, fraţii din piesa scriitorului român încearcă să afle mecanismele necesare pentru a supravieţui într-o lume în care locul individualităţii este luat de colectivitate, iar marea istorie nu ţine cont de tragicul personal, omniprezent la nivelul cotidianului.

Alexandru Paleologu, rememorând momentul în care l-a cunoscut pe Horia Lovinescu, menţionează că acesta era „fan al lui Dostoievski", opera scriitorului rus fiind „un fel de antidot la comunism"[1]. Cu toate acestea, în interviurile pe care le-a dat, dramaturgul român nu a menţionat nici măcar o singură dată numele sau influenţa scriitorului rus asupra propriei literaturi dramatice. Singura apreciere în legătură cu Dostoievski, formulată de autorul *Morţii unui artist*, apare abia într-o notă explicativă privind scrierea piesei inspirate de romancierul rus: „Am dat acest titlu - *Karamazovii* – spectacolului nostru pentru a sublinia uluitoarea facultate vizionară care face din Dostoievski cel mai important şi actual scriitor al secolului XX"[2].

[1] Alexandru Paleologu, în Doina Papp, *Viaţa pe o scândură. Nottara Schiţă de portret*, AFIR, Bucureşti, 2000, p. 26.
[2] Horia Lovinescu, *Noaptea umbrelor. Oraşul viitorului. Karamazovii*, Colecţia „Rampa", Bucureşti, Editura Eminescu, 1983, p. 162.

BDD-A27477 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:04:50 UTC)

Karamazovii reprezintă, așa cum o numește Horia Lovinescu, „obsesia" sa vreme de aproximativ cincisprezece ani[3]. Potrivit mărturisirilor sale ideea inițială a piesei era ca Ivan să fie personajul principal, însă acest fapt ar fi echivalat cu o restrângere nejustificată a universului și a romanelor scriitorului rus, astfel că s-a ajuns la forma finală în care sunt prezente nu doar personaje din romanul *Fraţii Karamazov*, ci și din alte scrieri ale scriitorului rus.

Admirator al operei autorului romanului *Crimă și pedeapsă*, Horia Lovinescu realizează în 1981, împreună cu regizorul Dan Micu, o adaptare dramatică a romanului *Fraţii Karamazov*, însă nu preia trama narativă a acestuia, ci operează o selecție a materialului epic și augmentează tensiunea dramatică prin introducerea unor personaje din alte romane ale scriitorului rus - Nikolai Stavroghin și Kirillov din *Demonii* și Svidrigailov din *Crimă și pedeapsă*[4]. Piesa se prezintă ca o sumă a viziunii lui Dostoievski, într-o încercare de surprindere a esenței universului romancierului rus. Centrată asupra ideii de nihilism, dramatizarea trebuia să poarte, conform *Notelor de lucru* ale lui Dan Micu, titlul *Nihiliștii*, mult mai sugestiv pentru intențiile celor doi autori care au selectat și organizat materialul epic preluat de la romancierul rus[5].

Horia Lovinescu optează, în cadrul spectacolului, pentru condamnarea nihilismului moral, temă prezentă și în *Moartea unui artist* sau în *Jocul vieții și al morții în deșertul de cenușă*, piese ce ipostaziază variante ale eroilor prezenți în scrisul lui Dostoievski. Avatarurile interioare ale unor personaje ale dramaturgului român se hrănesc din crizele și interogațiile eroilor scriitorului rus, fiind o prelungire a acestora într-un alt mediu decât cel care le-a creat.

Lupta cu demonul reprezintă o constantă a dramaturgiei lui Horia Lovinescu, iar originea acesteia poate fi identificată în romanele scriitorului rus, atât de apreciat de dramaturgul român. Una dintre cele mai puternice scene ale adaptării lui Horia Lovinescu o reprezintă întâlnirea dintre Ivan, Nikolai Stavroghin, Kirillov și Svidrigailov, în noaptea dinaintea procesului lui Dimitri. Toți aceștia, înrudiți, aparțin aceleiași familii de spirite și toți sunt, într-o formă sau alta, confruntați cu demonii. Încăpătoare, galeria demonilor cuprinde eroi aflați în căutarea unor răspunsuri la care nu vor avea acces niciodată. Întrebările nasc alte întrebări, așa încât viața personajelor se transformă într-o existență sacrificată pe altarul dorinței de cunoaștere, de certitudini.

Care este centrul de greutate al piesei lui Horia Lovinescu? Pe baza prejudecăților datorate lecturii romanului, am fi tentați să afirmăm că este Fiodor Pavlovici sau fiul său cel mic, Alexei. Dramaturgul deplasează, însă, accentul din roman și îl aduce în prim-plan de Ivan, o conștiință frământată, aflată într-o continuă căutare a răspunsurilor la o serie de întrebări de ordin existențial și ontologic. Pentru Ivan, încercarea de păstrare cu orice preț a lucidității și sentimentul de culpabilitate, tot mai prezent în conștiința sa, au drept rezultat alienarea, pătrunderea într-o stare în care individul rupe orice legătură logică cu propriul eu. Se produce o deplasare a accentului din roman, de pe destinul lui Dimitri asupra celui al lui Ivan, personaj care, în cadrul dramatizării autorilor români, apare ca fiind cel mai mare ratat. Eșecurile sale sunt multiple și îi caracterizează întreaga existență, atât în plan interior, cât și în planul relațiilor cu cei din jur.

[3] Horia Lovinescu, *Dovada personalității unui scriitor se află în cele două- trei motive esențiale care îl interesează*, interviu de Valentin Silvestru, în „România literară", nr. 44, 28 oct., 1982, pp. 12 -13, reprodus în Aurel Sasu, Mariana Vartic (ed.), *Dramaturgia românească în interviuri*, vol. III, București, Editura Minerva, 1996, p. 196.

[4] Natalia Stancu - în *Horia Lovinescu. O dramaturgie sub zodia lucidității*, p. 114 - consideră că apelul la alte opere dostoievskiene, în încercarea de a sublinia nihilismul, nu reprezenta un imperativ creator. Ideea ei poate fi susținută prin intervenția limitată ca durată a personajelor împrumutate din *Demonii* și din *Crimă și pedeapsă* în economia textului și a spectacolului.

[5] A se vedea *Dan Micu. Note de lucru*, în Doina Papp, *Viața pe o scândură. Nottara Schiță de portret*, pp. 133 - 138.

BDD-A27477 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:04:50 UTC)

Ioan Stanomir, în articolul *„Karamazovii" - Horia Lovinescu și demonii săi*, consideră *Karamazovii* „capodopera lui Horia Lovinescu"[6], însă ideea nu ni se pare pe deplin justificată dată fiind paternitatea subiectului adus în atenția publicului. *Karamazovii* reface atmosfera din romanele lui Dostoievski, iar pentru crearea acesteia, cei doi autori români preiau și alte personaje din romanele scriitorului rus, demers asumat ca atare în cuvântul ce precede textul propriu-zis al piesei din volumul în care a fost publicat. Fără a nega acțiunea lui Horia Lovinescu de creare a unei drame după un roman celebru și, în acest mod, de apropiere a spectatorilor de universul romanesc al scriitorului rus, considerăm că ideea de capodoperă horialovinesciană, formulată în legătură cu piesa *Karamazovii*, nu se justifică. Altfel spus, este trist ca piscul creației unui scriitor să îl reprezinte o prelucrare după un alt scriitor, fie el și Dostoievski și chiar și într-un alt gen literar. Unde este originalitatea lui Horia Lovinescu? Atât să rămână la capătul unei activități creatoare întinse de-a lungul a treizeci de ani? Într-adevăr, originalitatea nu reprezintă prima particularitate care ne vine în minte gândindu-ne la ansamblul dramaturgiei lui Horia Lovinescu, ci mai degrabă ideea de meșteșug, de prelucrare laborioasă, însă dramaturgul are propriile-i scrieri care îi pot asigura posteritatea. Ne gândim la piesele inspirate de mituri și legende, precum *Jocul vieții și al morții în deșertul de cenușă* sau *Petru Rareș sau Locțiitorul*. Cu toate acestea, numele lui Horia Lovinescu se salvează și prin această adaptare a romanului lui Dostoievski, piesa fiind jucată și în zilele noastre.

Karamazovii este concepută, potrivit lui Dan Micu, sub forma unui „realism elastic", ce permite nenumărate semnificații și, în același timp, este suficient de încăpător pentru a sugera procesul unei întregi familii, cea a Karamazovilor și, prin ea, al unei întregi societăți. Cei doi dramaturgi optează pentru crearea unui univers polifonic, în care vocile rezonează, se completează reciproc și în care sufletul este analizat cu minuțiozitate chirurgicală. Criza Karamazovilor, spirituală și socială, nu este numai a societății rusești, ci și a celei românești contemporane lui Horia Lovinescu și, în fond, a unei întregi lumi amenințate de pierderea oricărei valori.

Dramatizarea realizată de Horia Lovinescu și de Dan Micu este un elogiu adus romancierului rus și, în aceeași măsură, o încercare de a evada din realitatea contemporană celor doi autori ai piesei. Prin apelul la Dostoievski și la personajele sale, autorul *Jocului vieții și al morții în deșertul de cenușă* tratează ființa umană în ansamblu și nu fragmentar, ca serv umil al regimului comunist. Departe de a fi încercată constant de o stare de nejustificată de beatitudine și de a se supune fără niciun fel de restricție comanditarului politic și autorității discreționare exercitate de partidul unic, omul apare ca o ființă plasată în orizontul interogației și al îndoielii. Spre deosebire de alte piese ale lui Horia Lovinescu, în cazul dramatizării *Karamazovii* îndoielile personajelor sunt adânc înrădăcinate în ființa umană și se referă la însăși rațiunea existenței sale, care nu mai are nimic de-a face cu factorul politic. Resortul acțiunilor nu mai trebuie căutat în exteriorul ființei, ci în profunzimile interiorității sale, iar explorările personajelor sunt viabile tocmai datorită acestei capacități de sondare a propriului eu.

După piesele de debut ale lui Horia Lovinescu - *Lumina de la Ulmi* și *Citadela sfărâmată* - *Karamazovii* reprezintă o schimbare radicală de optică, plasată în descendența celei trasate de parabola *Hanul de la răscruce*. Fără a fi o rescriere propriu-zisă a romanului scriitorului rus, i mai degradă o adaptare personală, *Karamazovii* contribuie în mod decisiv la stabilirea locului lui Horia Lovinescu în peisajul dramaturgiei române contemporane, plasându-se pe o treaptă superioară a scrisului său, mult superioară celor două piese amintite anterior.

BIBLIOGRAPHY

[6] Ioan Stanomir, *„Karamazovii" - Horia Lovinescu și demonii săi*, http://www.lapunkt.ro/2013/06/23/ karamazovii-horia-lovinescu-si-demonii-sai/

BDD-A27477 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:04:50 UTC)

Lovinescu, Horia, *Noaptea umbrelor. Orașul viitorului. Karamazovii*, Colecția „Rampa”, București, Editura Eminescu, 1983.

Kierkegaard, Søren, *Boala de moarte: un expozeu de psihologie creştină în vederea edificării şi a deşteptării*, traducere din limba germană, prefață și note de Mădălina Diaconu, București, Editura Humanitas, 1999.

Papp, Doina, *Viața pe o scândură. Nottara Schiță de portret*, AFIR, Bucureşti, 2000.

Sasu, Aurel, Vartic, Mariana (ed.), *Dramaturgia românească în interviuri*, vol. III, București, Editura Minerva, 1996.

Stancu, Natalia, *Horia Lovinescu. O dramaturgie sub zodia lucidității*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1985.

Stanomir, Ioan, *„Karamazovii” - Horia Lovinescu și demonii săi*, consultat la adresa http:// www.lapunkt.ro/2013/06/23/karamazovii-horia-lovinescu-si-demonii-sai/.

* *Horia Lovinescu interpretat de...*, Antologie, prefață, tabel cronologic și bibliografie de Radu G. Țeposu, București, Editura Eminescu, 1983.

BDD-A27477 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:04:50 UTC)